

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI DAVLAT MOLIYASINI OQILONA TASHKIL ETISHDA FISKAL (DAVLAT-BUDJET SOLIQ) SIYOSATINI TAKOMILLASHTIRISH HAMDA BOSHQARISHNING TARAQQIYOT BOSQICHLARI VA TARKIBIY TUZILISHINI ISLOH QILISH MASALALARINI O'RGANISH

Hakimov Feruz Xurshid o'g'li¹

¹ Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti, Moliya va buxgalteriya hisobi fakulteti 2-kurs talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.5864186>

MAQOLA TARIXI

Qabul qilindi: 05-Yanvar 2022

Ma'qullandi: 10- Yanvar 2022

Chop etildi: 15- Yanvar 2022

KALIT SO'ZLAR

Moliya siyosati, soliq siyosati, tadbirkorlik faoliyati, daromad va xarajatlar, soliqlar, aholi turmush darajasi, soliqqa tortish.

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada O'zbekiston iqtisodiyotini rivojlantirish sharoitida moliya siyosati, budget siyosati, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash, mamlakat aholisining turmush darajasini oshirish muammolari va boshqa muammolar muhokama qilinadi. Muallif tomonidan fiskal siyosatini isloh qilish, muammolarini tahlil qilish masalalariga alohida to'xtalib o'tilgan.

I. KIRISH

Hozirgi globallashtirish jarayonida mamlakatimizda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish hamda davlat budjetini oqilona boshqarish va uni raqamlashtirishni qo'llab-quvvatlash bevosita fiskal siyosatni yanada kuchaytirish bilan bog'liq. Buning sababi shundaki, soliq-budget siyosati davlat iqtisodiyotini tartibga solishning asosiy vositalaridan biri bo'lib, makroiqtisodiy barqarorlikka, tadbirkorlikni har tomonlama qo'llab-quvvatlashga va mamlakat aholisining turmush darajasini oshirishga ham faol ta'sir ko'rsatadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2020-yil 24-yanvar kuni Oliy Majlis Senati va Qonunchilik palatasiga Murojaatnomasida: "Yangi soliq siyosati doirasida ish haqi bo'yicha soliq yuki 2020-yil 24-yanvardagi 2020-yilda ish haqiga nisbatan 1,5 marta kamaytirildi[1]. Natijada, yil davomida rasmiy sektorda band bo'lganlar soni 500 ming nafarga ko'paydi. Qo'shilgan qiymat solig'i stavkasi 20 foizdan 15 foizga tushirildi. O'tgan yili 2 trillion so'm soliq to'lovchilar ixtiyorida qoldi. Makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda, iqtisodiy o'sish kabi asosiy maqsadlarga erishish uchun narxlar barqarorligi va to'lov balansi

barqarorligini ta'minlash zarur omil bo'lib qolmoqda.

Pul-kredit va soliq-budjet siyosatini muvofiqlashtirishda to'g'ri qaror qabul qilish muhim, chunki bu siyosatlarning har biri doirasida amalga oshirilayotgan harakatlar pirovard natijada iqtisodiy faoliyatga ta'sir qiladi. Binobarin, bu siyosatning nomuvofiqligi moliyaviy beqarorlikka, foiz stavkalarining oshishiga, valyuta kurslarining nomutanosibligiga, inflyatsiyaning kuchayishiga olib keladi, bu esa pirovard mahsulotlarning iqtisodiy o'sishga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

II. ADABIYOTLAR SHARHI

Mamlakatda bozor munosabatlariga o'tishning birinchi bosqichi ijtimoiy-iqtisodiy inqiroz davriga to'g'ri keldi, u ishlab chiqarish bilan aholi turmush darajasining pasayishiga, pulning qadrsizlanishiga va boshqa bir qator munozarali masalalar bilan tavsiflandi. Ma'lumki, bunday sharoitda asosiy yuk davlat budjetiga tushadi, buning natijasida moliyaviy tartibga solish uchun iqtisodiyotga davlat aralashuvini xolis va oqilona yo'lga qo'yish zarur hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi budjet kodeksining 34-moddasiga muvofiq, davlat budjeti quyidagi darajadagi budjetlardan iborat:

-O'zbekiston Respublikasining Respublika budjeti;

-Qoraqalpog'iston Respublikasi budjeti, viloyatlar va Toshkent shahar mahalliy budjetlari.

Budjet tizimi budjet daromadlarini tasniflash, daromadlarni kodlash, ularning turlari va manbalaridan iborat. Budjet tasnifi quyidagilarni o'z ichiga oladi:

-budjet tizimining budjet daromadlarini tasniflash;

-budjet tizimining budjet xarajatlarini tasniflash;

-davlat budjeti taqchilligini qoplash manbalarining tasnifi.

Budjet daromadlarini shakllantirish jarayoni quyidagi tamoyillarga asoslanishi maqsadga muvofiqdir:

budjetga soliq yig'ish mamlakat milliy boyligi manbalarining kamayib ketishiga olib kelmasligi kerak;

-soliqlar ularning to'lovchilari o'rtasida teng taqsimlanishi kerak;

- ishlab chiqaruvchilarning aylanma mablag'lari hajmiga soliqlar ta'sir qilmasligi;

sof foydaga nisbatan soliqlarni hisoblash;

-davlat uchun soliq undirish imkon qadar arzon bo'lishi kerak;

soliq yig'ish jarayoni xususiy sektorni siqib chiqarmasligi kerak va hokazo.

Soliq to'lovlari soliq majburiyatlari vujudga kelgan vaqtda amaldagi qonun hujjatlariga muvofiq amalga oshirilishi Soliq kodeksining 3-moddasida o'z aksini topgan.

Budjet tizimining shaffofligiga erishish, shuningdek, normativ-huquqiy bazaning ishonchiligi va prognozligini oshirish, soliq solinadigan bazani kengaytirishda soliq yukini kamaytirish, davlat xarajatlari

tuzilmasini takomillashtirish va samarasiz davlat xarajatlarini qisqartirish soliq-budjet siyosati islohotlarining asosiy maqsadlaridan iborat.

Hukumat xarajatlar va soliqlar tarkibini o'zgartirish, ishsizlik va inflyatsiyaga ta'sir ko'rsatish orqali tadbirkorlikni rag'batlantirishi mumkin. Fiskal siyosat davlatning rivojlanishiga va mamlakatning iqtisodiy ahvoriga bevosita ta'sir qiladi. Shu sababli, mamlakatning amaldagi moliyaviy siyosatini tahlil qilish va rejalashtirilgan soliq-budjet siyosatining oqibatlarini bashorat qilish juda muhimdir.

III. TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda mamlakatimiz soliq tizimining asosiy qismi bo'lgan fiskal siyosati yoritilgan. Davlat budjet-soliq siyosatini chet el tajribasidan kelib chiqib tashkil etish va takomillashtirish bo'yicha ilmiy takliflar berib o'tilgan. Undan tashqari jadvallar orqali taqqoslash bilan ham to'xtalib o'tilgan.

IV. TAHLIL VA NATIJALAR MUHOKAMASI

O'zbekistonda jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i stavkasi jismoniy shaxslardan olinadigan va mehnat, da'volar, foizlar va dividendlar kabi turli daromad manbalaridan undiriladigan soliq turkumiga kiradi. Biz foydalanadigan mezon jismoniy shaxslar uchun maksimal marjinal soliq stavkasini nazarda tutadi. Shaxsiy daromad solig'i bo'yicha tushumlar O'zbekiston hukumati uchun muhim daromad manbai hisoblanadi. Jismoniy shaxslardan

olinadigan daromad solig'ining budjetga kelib tushish parametrlari yuqori hisoblanadi. 2021- yil uchun 16 905,8 mlrd so'mga yetishi rejalashtirilgan.

Yuqoridagi maqsadlar mantiqiy ketma-ketlikda tuzilgan bo'lib, bunda, bir yil mobaynidagi davlat budjetini shakllantirish chora-tadbirlari ishlab chiqilgan.

Ana shunday asosiy fondlardan biri davlat budjetidir. **Davlat budjeti** - bu davlatning davlat vazifalari va funktsiyalarini moliyalashtirish uchun mo'ljallangan markazlashtirilgan pul fondi[3].

Bu borada Fiskal siyosatning asosiy maqsadi iqtisodiy siyosatni amalga oshirish uchun markazlashgan davlat fondlarini yaratish va ulardan foydalanish orqali iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashdan iborat Soliq to'lovlari soliq majburiyatlari vujudga kelgan vaqtda amaldagi qonun hujjatlariga muvofiq amalga oshirilishi Soliq kodeksining 3-moddasida o'z aksini topgan[4].

Soliq to'lash rejimlariga ko'ra qishloq xo'jaligi korxonalari umumiy va kompleks tuzilgan soliq rejimida faoliyat yurituvchi korxonalarga bo'linadi.[5] Mamlakatimizdagi soliq-budjet siyosati va amaldagi soliq tizimi hamda rivojlangan mamlakatlardagi soliq-budjet siyosatining ilg'or tajribasini tahlil qilish natijasida quyidagi xulosalar chiqarish mumkin:

Birinchidan, soliqlarning amaldagi boshqaruv tizimidagi vazifalari o'zaro bog'liqlik va ta'sirda namoyon bo'ladi. Ularning davlat, xo'jalik va ijtimoiy funksiyalari bozor iqtisodiyotiga mos ravishda faoliyat ko'rsatadi;

ikkinchidan, iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish, iqtisodiyotni liberallashtirish va mamlakatni modernizatsiya qilish sharoitida soliqlar davlat budjeti daromadlarini shakllantirish va mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish omili bo'lib qolmoqda;

uchinchidan, soliq-budjet siyosatida tadbirkorlik subyektlariga nisbatan qo'llanilayotgan imtiyozlar tizimi tahlili

natijasida ayrim imtiyozlarning samarasizligi aniqlangan.

2020-2022 yilgi davlat budjeti daromadlari prognozi:

Y. daromadlarining 42,4% ni ta'minlovchi egri soliqlar ulushi ortib bormoqda.

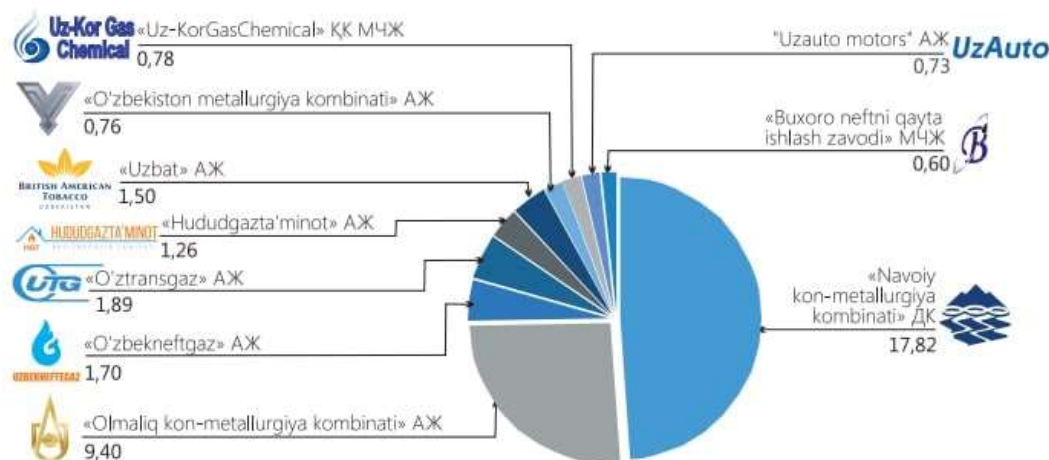
1-rasm. Davlat budjeti tarkibida 2020-yilda budjet daromadlari yirik soliq to'lovchi tashkilotlar 10 taligi.

2020-yildagi ko'rsatgich bo'yicha eng ko'p soliq to'lovchi yirik korxonalar 10 taligida 50% yuqori ko'rsatgich bilan Navoiy kon

metallurgiya DK zavodi peshqadam hisoblangan bo'lsa, ushbu ko'rsatgich 2022-prognoziga ko'ra quyidagicha tavsiflangan:

ЙИРИК СОЛИҚ ТЎЛОВЧИЛАРНИНГ ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKASI DAVLAT BYUDJET
TUShUMLARIDAgi ULUSHI, 2022 YIL PROGNOZI

2-rasm. Davlat budjeti tarkibida 2022-yilda budjet daromadlari yirik bo'lgan soliқ to'lovchi tashkilotlar 10 taligi prognozi.

O'zbekiston Respublikasi hududida yagona soliқ tizimi amal qiladi. Yuridik shaxslardan undiriladigan soliqlar, soliqlar, yig'imlar, yig'imlar va boshqa majburiy to'lovlarni va boshqa majburiy prinsiplarni faqat O'zbekiston Respublikasi NOI joriy etish huquqiga ega.

V. XULOSA VA TAKLIFLAR

Shunday qilib, o'rta muddatli strategik budjetni ishlab chiqish va natijaga yo'naltirilgan budjetga o'tish jarayonidan oldin yillik budjet kalendarini mustahkamlash zarur, degan xulosaga kelish mumkin. Davlat budjetining tushumi

ko'lamini kengaytirish maqsadida hukumatning barcha harakatlari to'g'risida ishonchli, o'z vaqtida va to'liq ma'lumot olish maqsadlarga erishish va javobgarlikning zarur darajasini ta'minlash muhimdir. Aholi orasida soliқ siyosatini targ'ib qilish, soliқ to'lash usullarini soddalashtirish kerak. Soliқ yukini izchillik bilan kamaytirish, soliқ solish tizimini soddalashtirish va soliқ ma'muriyatchiligini takomillashtirish iqtisodiyotni jadal rivojlantirish hamda mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligini yaxshilashning eng muhim shartlari hisoblanadi[6].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2020-yil 24-yanvardagi Oliy Majlis Senati va Qonunchilik palatasiga Murojaatnomasi. O'zbekiston Milliy axborot agentligining rasmiy sayti. <http://uza.uz/oz/politics/zbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyevning-oliy-25-01-2020>.

2. Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 24-avgustdagi 506-son qaroriga 1-ILOVA O'zbekiston Respublikasining 2020-2024-yillarda davlat moliyasini boshqarish tizimini takomillashtirish.
3. Malikov T.S., Jalilov P.T. Moliyaviy siyosat. - T.: Akademnashr, 2011. -- 13 b.; Gadoev E., Qo'zieva N., Ashurova N. Soliq siyosati strategiyasi. Qo'llanma. - T.: 2013.27-b.; Niyazmetov I. Soliq yukini optimallashtirish: nazariya, metodologiya, amaliyot. Monografiya. - T.: 2016.72-b.; O'lmasov A., Vahobov A. Iqtisodiyot nazariyasi. Darslik – T.: TDIU, 2014, 409 b. Tojiboeva D. Iqtisodiyot nazariyasi. - T.: Akula. 2003, p. 309;
4. O'zbekiston Respublikasining Budget kodeksi. - Qonun hujjatlari ma'lumotlar bazasi milliy ma'lumotlar bazasi, 05.01.2018 y., No18.03.456 / 0512.
5. Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi (www.lex.uz), 2020 yil 25 avgust
6. PF-5468-сон 29.06.2018. O'zbekiston Respublikasining soliq siyosatini takomillashtirish konsepsiyasi to'g'risida <https://www.lex.uz/docs/-3802378?otherlang=1>